

'תורת האור' של רבי מאיר

הקדמה

יום י"ד באייר הוא 'פסח שני', ונחוג גם כיום ההילולה של 'רבי מאיר בעל הנס'. רבים עולים ביום זה לציון שעל קברו בטבריה, להתפלל ולתת צדקה. יש המזהים את 'רבי מאיר בעל הנס' שקבור בטבריה עם התנא רבי מאיר,¹ יש המפקפקים בזיהוי זה,² ויש המשייכים אותו לרבי מאיר קצין, שעמד, כנראה, בתחילת המאה השלוש-עשרה בראש עליית בעלי התוספות לצד מאות יהודים שעלו לארץ ישראל.³

1. הרב משה קליערס, טבור הארץ, תרס"ו, עמ' ע"ב-ע"ג. בקובץ 'אור ישראל' גיליון נד (טבת תשסט) עמודים רלג-רלו, כותב הרב ישעיה מילר בקשר לציון בטבריה: 'הקבר בטבריה היה מקובל כל השנים כמוחס לתנא רבי מאיר: בספר יחוס הצדיקים (שאלוניקי רפז -1527 מנטובה שכא - 1561, דף יז) ואילו קברו של חכם אחר בשם רבי מאיר בעל הנס נמצא בגוש חלב, המקור הראשון המזכיר חכם בכינוי זה'. במסעות רבי יעקב (אוצר מסעות עמ' 69), שליחו של רבי יחיאל מפאריז (מבעלי התוספות במאה השלוש-עשרה), כתוב על רבי מאיר הקבור בגוש חלב: 'רבי מאיר קאצין ואשתו זצ"ל, שחי בתקופת בעלי התוספות'. לעומת זאת הקבר שבטבריה, הקרוי היום על שם רבי מאיר בעל הנס, מיוחס משנים קדמוניות לתנא רבי מאיר. למשל: בספר יחוס הצדיקים הנ"ל (דף נה) כתב: 'אצל חמי טבריה - רבי מאיר'. וכן במסעות רבי יעקב הנ"ל (שם) כתב שרבי מאיר קבור בטבריה. וכן באגרת רבי שלמה דוראן (המאה החמש-עשרה) אל אביו הרשב"ץ (נדפס ביוחסין השלם עמ' 228), כתב: 'רחוק מטבריה כמו מיל - חמי טבריה, קברו של רבי מאיר התנא הידוע'. וכן בשער הגלגולים לרבי חיים ויטאל (הקדמה לז) בשם רבו האר"י (המאה השש-עשרה). עד המאה השמונה-עשרה אף אחד אינו מזכירו בשם בעל הנס. באותם ימים אירעה טעות וערבבו בין שני החכמים. זה קרה כאשר בָּנוּ מחדש את הציון על קברו של רבי מאיר בטבריה, וכתבו עליו בטעות רבי מאיר בעל הנס. אף שהתלמוד אינו מכנה את רבי מאיר כר"מ בעל הנס, ומי שעושה ניסים מכונה בתלמוד מלומד בניסים, הכינוי בעל הנס התקבל בציבור גם ביחס לרבי מאיר התנא בשל הסיפור בתלמוד מסכת ע"ז י"ח ע"א, על נס שנעשה לתנא רבי מאיר: חיילים רומאים שרדפו אחריו הוכו בסנוורים; הוא הבטיח לסוהר ששחרר את גיסתו מבית בושת, שבו הוחזקה על ידי הרומאים כעונש, שייצל אם יאמר 'אלהא דמאיר ענני', והבטחתו התקיימה. הציון שעל קברו נחרב ונבנה מחדש. היום שבו הסתיימה בניית הציון לפני כ-150 שנה היה י"ד באייר, ומאז הָחַל מנהג לפקוד את קברו של רבי מאיר ביום זה ולתת צדקה. בשעת נתינת הצדקה אומרים את התפילה המופיעה בסיפור התלמודי על הנס של רבי מאיר: 'אלהא דמאיר ענני'.

2. הרב ראובן מרגליות, ר' מאיר בעל נס, לחקר שמות וכינויים בתלמוד, ירושלים תש"ך, עמ' כה. לדעת הרב מרגליות ואחרים אין 'רבי מאיר בעל הנס' זהה עם רבי מאיר, לאור העובדה שמציני הקברות בארץ ישראל ציינו גם את קבר התנא רבי מאיר וגם את קבר 'רבי מאיר בעל הנס'. לדעתו, למעשה כלל לא היה תנא בכינוי כזה, ואין הוא אלא אגדה בעלמא. לדעתו, שמקורה נעוץ בעלייתו ארצה של הרמב"ן ופעולתו ליישוב הארץ ולאחזקת תלמידי חכמים, הוא משער שהיו אז קופות צדקה על שמו של הרמב"ן, וכאשר הגיעו ארצה בתקופה מאוחרת יותר מצאו את השם 'קופות רמב"ן' ופתחו את ראשי התיבות בטעות כ'רבי מאיר בעל נס', וקראו על שם זה את קופות הצדקה.

3. לונץ אברהם משה, 'המעמר', עמ' 60.

בעיון זה נעמיק בתורתו המיוחדת של **רבי מאיר התנא**, שחי בדור הרביעי של התנאים, ונסה להבין מדוע, למרות גדלותו, ככלל, לא נפסקה הלכה כמותו, ומתי בכל זאת כן פוסקים הלכה כרבי מאיר. כמו כן ננסה למצוא קשר בין תורתו של רבי מאיר ל'פסח שני'.

א. בין רבי מאיר לרבי יהודה

1. 'בין כך ובין כך קרויים בנים'

במסכת קידושין (לו ע"א) מביאה הגמרא מחלוקת בין ר' מאיר לר' יהודה - האם כשישראל חוטאים הם נקראים 'בנים', או אין ראוי לקוראם 'בנים'. ר' יהודה אומר שאין החוטאים נקראים בנים, ואילו ר' מאיר אומר שתמיד ייקראו בנים:

'בנים אתם לה' אלו קיכם' - בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים, אין אתם קרויים בנים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויים בנים. שנאמר **בנים סכלים המה**, ואומר **בנים לא אמון במ ואומר זרע מרעים בנים משחיתים**, ואומר **והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי**. מאי ואומר? [מדוע צריך ר"מ 4 פסוקים כראייה לדבריו]. וכי תימא סכלי הוא דמקרי בני, כי לית בהו הימנותיהו לא מיקרו בני? ת"ש ואומר **בנים לא אמון במ**. וכי תימא כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בנים, כי פלחו לעבודת כוכבים לא מיקרו בנים? ת"ש ואומר **זרע מרעים בנים משחיתים** וכי תימא בנים משחיתים הוא דמיקרו, בני מעליא לא מיקרו? ת"ש ואומר **והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם בני אל חי**.

שיטת רש"י בהסבר דברי הגמרא, שהייתי אומר שלא ייקראו עוד בני מעליא לעולם, אחרי שחטאו והשחיתו, ותמיד יוצמד להם התואר 'בנים משחיתים'. והמסקנה היא שיחזרו ויקראו להם 'בני אל חי' (בנים מעולים ומצוינים) **כשיחזרו בתשובה**. המהרי"ט⁴ חולק על רש"י ושואל:

מיהו שיטתו של רש"י דלכי הדרי [כשיחזרו בתשובה] מיירי הכא, קשה, דפשיטא שאין לך דבר עומד בפני התשובה? וכתוב חטאתו לא תיזכרנה ביום שובו מרשעו? ואמרינן במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד?

הוא מסביר את הגמרא לא כרש"י, אלא שייאמר להם בני אל חי **בעודם משחיתים** ולא אחרי שיחזרו בתשובה:

אלא ע"כ הכי מדריש במקום שהיה ראוי להיאמר להם לא עמי אתם יאמר להם **באותו פרק בני אל חי**. והכי איתא במדרש עת צרה היא ליעקב מתוך צרה רווחה, שנאמר כי עת צרה וכו' מתוך ריחוק קירב שנא' והיה במקום אשר יאמר להם וכו' אלמא משמע להו קרא **דבאותו פרק יאמר להם בני אל חי, בעומדים במרדם**.

4. חידושי מהרי"ט (ר' יוסף מטראני) קידושין לו ע"א.

בסוגיה זו עולות שתי שאלות:

(א) לפי פירוש המהרי"ט, שגם כשהם עומדים במרדמם נקראים 'בני אל חי', לא מובן כיצד אפשר להכיל את שני התארים הסותרים - **בנים משחיתים**, **בני אל חי** (מעולים ומצוינים).

(ב) במחלוקת זו נפסקה ההלכה כר"מ. כך מובא בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קצד; שם, סי' רמב): 'ואף על גב דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה **הכא רבי מאיר קראי קדייק'**, לאמור הביא פסוקים רבים לשיטתו.

ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' קנט סעי' ב) פוסק:

מומר מותר להלוותו בריבית ואסור ללוות ממנו בריבית. הגה: ויש מחמירין אף במומר להלוותו וטוב להחמיר אם אפשר להישמט ממנו.

הגר"א בביאורו מציין שהמקור לדברי ה'שלחן ערוך' הוא דעת ר' מאיר בקידושין:

מותר להלוותו - כמו שכתב בפרק נגמר הדין (סנהדרין מד) ישראל אעפ"י שחטא, ישראל הוא. ובסוף פרק א' בקידושין לו. **ר' מאיר אומר בין כך ובין כך**

קרויים בנים וכי תימא סכלים וכו' וכי תימא כי לית בהו וכו'. רשב"א סימן ר"ה.⁵

גם הרב קוק מביא באגרותיו את הרשב"א ואת הריב"ם שפוסקים שהלכה כר"מ:⁶

...ק"ו לזרע קודש זרע בחונים, בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי. וכדעת ר' מאיר דהלכתא כותיה בהא [וכמו שסתם הס"ח:⁷ בין

כך ובין כך קרויים לך בנים, וכן בתשובות הרשב"א ח"א סי' קצד וסי' רמב].

והשאלה: מדוע דווקא כאן נפסקה הלכה כר' מאיר ולא כר"י? הרי נאמר בגמרא בעירובין (מו"ע"ב) שבמחלוקת בין ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה!

2. סגולה ובחירה

בספרו 'נצח ישראל' (פרק יא) עומד המהר"ל מפראג על סתירה זו, כיצד ייתכן לומר בנים משחיתים - בני אל חי?! וזוהי תשובתו:

ומפני כי עדיין יש לומר, כי אף אם ישראל הם בנים של הסיבה הראשונה, הם דבר חסר כאשר הם חוטאים, ועל זה אמר כי נקראו בני מעלי, כדכתיב במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם בני אל חי. ודבר זה, שרצה לומר שהם בנים באין חיסרון. **כי החיסרון גם כן הוא מצד ישראל, שהם העלול, מצד הזה הוא החטא. אבל השם יתברך, שהוא העילה, ברא ישראל בלא חטא.** כי הדבר שהוא מצד העלול יש הסרה, כי יסיר לב האבן מעל ליבם, מאחר שאין זה רק מצד העלול, ולכך נקראו ישראל בני מעלי. כי מצד שנבראו מן העילה הם בתכלית הטוב, ואם הלכו אחר יצרם, **אין זה מצד עצמם, רק הוא דבר מקרה.** מכל מקום

5. לפנינו נמצא בשו"ת הרשב"א חלק א סימן קצד וסימן רמב.

6. אגרות הרא"ה, ח"ב, אגרת תקנה.

7. מתוך הסליחות ליום שלישי שלפני ר"ה (מנהג אשכנז), בסליחה שפותחת במלים: 'ישראל עמך תחינה עורכים' שנתחברה על ידי הריב"ם (ר' יצחק ברבי מאיר, נכדו של רש"י): 'יְתֵרָה חֲפָתָם לְפָנֶיךָ אֲדוֹנָי הָאֲדוֹנָיִם. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קְרוּאִים לְךָ בְּנִים'.

כיון שהם טובים מצד עצמם, שכך נבראו מן השם יתברך בשלמות, בשביל זה נקראו בני מַעֲלֵי. ותחילת בריאתם היה בטוב ובשלימות, רק כי אחר כך מצד עצמם נעשו רעים.⁸

והכוונה שמצד עצם בריאתם של ישראל ע"י הקב"ה, תמיד הם בנים שלמים ומעולים, וכל התארים הנלווים: רעים, מושחתים, לא מאמינים, זה רק מצד מעשיהם, שאינם פוגמים בעצם המושג 'בנים'. זאת כפי שבן של אמא יישאר תמיד **בן**, וכל התארים הנלווים הם מצד מעשיו, ואינם משנים את המציאות האמיתית שזהו **בן** וזו אימו. את אותו הרעיון מביע הרב קוק באגרות הראי"ה (ח"ב איגרת תקנה). לחלק הפנימי הוא קורא 'סגולה', ולחיצוני - 'בחירה':

שני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלוקית עמהם. הא' הוא **סגולה**, כלומר **טבע הקדושה שבנשמת ישראל** מירושת אבות, כאמור: לא בצדקתך וגו' רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם, והייתם לי סגולה מכל העמים; וה**סגולה הוא כוח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל**, כי הוא אמר ויהי, ויעמידם לעד לעולם. והב' הוא עניין **הבחירה**, זה תלוי **במעשה הטוב ובתלמוד תורה**.

ולכן לפי המהר"ל והרב קוק אין סתירה בין 'בנים משחיתים' ו'בני אל חי' - כי ב'בחירה' הם יכולים להיות מושחתים, אך ב'סגולה' הם תמיד 'בני אל חי'.

ב. בין פנים לחוץ

1. כְּתוּבֹת אור

המדרש⁹ על הפסוק בבראשית 'ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כְּתוּבֹת עור וילבישם' מציין¹⁰ ש'בתורתנו של ר' מאיר מצאו כתוב כְּתוּבֹת אור' (באל"ף ולא בעי"ן). ה'מגיד ממזריטש'¹¹ שואל כמה שאלות על מדרש זה: א) מדוע נכתב 'בתורתנו של ר' מאיר', ולא בתורה **שכתב ר' מאיר**? ב) איך החליף ר' מאיר עי"ן באל"ף, הלוא היה ראוי לראות זאת בספר עזרא שממנו מגיהים את כל הספקות? ג) ר"מ ידע בע"פ את כל התורה,¹² ואיך טעה לכתוב אל"ף במקום עי"ן? ד) כיצד החליף ר' מאיר בין המילים אור ועור? הרי המשמעות של 'כתנות אור' שונה לגמרי ממשמעות 'כתנות עור'! ומתרץ שתורתו הייתה

8. המהר"ל מדגיש שכל המחלוקת של ר"מ ור"י אם **החוטאים עצמם** נקראים בנים: 'אבל בוודאי על ישראל בכלל, שם בנים. כי כבר אמרנו לך כי החטא הוא לפרטיים בלבד, הם החוטאים, אבל **שיסור בשביל הפרט שם בנים מן כלל ישראל, דבר זה אי אפשר**'.

9. בראשית רבה פר' כ פיס' כט.

10. בראשית ג, כא.

11. 'אור תורה', עמ' יא סוף פרשת בראשית.

12. מגילה יח ע"ב. לכל אדם אסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב, אך לר"מ מותר, כי עליו נאמר 'ועפעפיך יישירו נגדך' - שהיה בקי בעל פה בכל התורה, כאילו עומדת מולו וקורא מתוכה בעפעפיים פתוחות.

זכה, בלי סיג ופגם, והיא נבעה מהשכל הקדום, ואילו חכמים - שורשם מעולם החכמה. לכן הם רואים כותנות עור, שהן הקליפות, ותורת ר' מאיר היא זכה משורש נשמתו, וכולה אור:

וז"ש בתורתו של ר"מ והוא כמ"ש רז"ל מתחילה נקרא תורת ה' ואחר שעמל האדם נקרא **תורתו** - פירוש, בלימודו שלמד ר"מ היה כתוב, כלומר נחקקו בו הדברים כנתינתם מסיני **חקוק וחרות על לוח ליבו פתנות אור** ר"ל תורתו שהיא הקדושה בלי סיג ועירוב.

2. ר"מ רימון מצא - תוכו אכל קליפתו זרק

ר' מאיר למד תורה מאלישע בן אבויה,¹³ שכינויו בגמרא 'אחר' כי 'קיצץ בנטיעות' (הגיע לכפירה). הגמרא בחגיגה שואלת: כיצד היה מותר לר' מאיר ללמוד מאחר, הרי אסור ללמוד תורה מרוב שאינו הגון, רק מרוב שדומה למלאך ה'? אלא ר' מאיר רימון מצא, תוכו אכל קליפתו זרק' - רק הוא יודע לברר את הנקודה הפנימית הטהורה, ולא להיות מושפע מדעותיו והנהגותיו השליליות של אלישע. כך יובן גם הדו-שיח שמובא בגמרא¹⁴ בין רבה בר שילא לאלהו הנביא. לשאלתו מה עושה הקב"ה, עונה לו אליהו: הקב"ה אומר הלכה מפי כל החכמים ולא מפי ר"מ, ומדוע? כי ר"מ למד תורה מאחר. אומר לו רבה בר שילא אבל ר"מ רימון מצא - תוכו אכל קליפתו זרק?! אמר לו - עכשיו הקב"ה אומר משמו של ר"מ (ז"א שקיבל את טענתו). והכוונה שבשמיים מורים שלא ללמוד מרוב שאינו הגון, ולכן אין מביאים הלכות בשמו של ר"מ. אולם כשרבה בר שילא אמר שכולם יודעים שר"מ הוא מיוחד, שתמיד חודר לפנימיותם של הדברים, ויודע להפריד בין האדם לתורתו ולא יבואו ללמוד ממנו, אז כבר אפשר לפסוק כר' מאיר.

3. אל תסתכל בקנקן

ר' מאיר בפרקי אבות (פ"ד מ"כ) אומר: 'אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו'. ה'ברטנורא' מפרש, אל תדון את האדם לפי גילו; יכול להיות צעיר שמלא חכמה כזקן, וזקן שהוא בור ועם הארץ. אמרה כוללת זו של ר"מ מכילה את כל תורתו, שאינו מסתכל על החיצוניות, אלא מנסה למצוא באדם את הנקודה הפנימית הטהורה. האר"י ז"ל¹⁵ מיישב ע"פ משנה זו את הקושי על המידה 'ונקה לא ינקה', שהיא אחת מ"ג מידות הרחמים. והרי מידה זו מייצגת את מידת הדין, שהקב"ה לא מנקה את החטא?! רש"י מביא שני פירושים:¹⁶ (א) אינו מוותר על העוון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט, וזו מידת רחמים תוך כדי עשיית דין. (ב) מנקה לשבים, ולא מנקה לשאינם שבים, ומידת הרחמים היא רק לשבים. ע"פ האר"י המידה 'ונקה לא ינקה' מורכבת משם **א-ל הוי"ה** ומאותיות **קנ קנ**, וזו הכוונה 'אל תסתכל בקנקן' - אם תוריד את המילה **קנקן** יישאר שם

13. חגיגה טו ע"ב.

14. שם.

15. ליקוטי הש"ס לאריז"ל, אבות פ"ד מ"כ.

16. שמות לד ז ד"ה 'ונקה לא ינקה' ע"פ הגמ' יומא פו ע"א.

א-ל הוי"ה, שנמצא בכל יהודי, ואליו הקב"ה נוטה ברחמים.¹⁷ וזו גם מידתו של ר"מ שמגיע אל הנקודה האלוקית שמבעד לקנקנים ולקליפות.

4. 'ר' מאיר די"ק בשמא'

שם הוא כינוי לאדם, כדי לבדל אותו מאחרים. אולם שם איננו כינוי סתמי חסר משמעות, הוא אמור להתאים למהות הייחודית של האדם - כמו באמירה העממית: 'אמור לי מה שמך, ואומר לך מי אתה!' כך גם עולה מן הגמרא במסכת פסחים (ד ע"א): 'ההוא דאמר **דונו דיני** אמרי שמע מינה **מדן** קאתי' - בן שבט **דן** דורש תמיד לעמוד על **הדין** ולא מוכן לפשרה, וזוהי מהותו של השבט. ובבראשית (ב, יט) כתוב: וייצר... כל חית השדה ואת כל עוף השמים, ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו. וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו.

והמלבי"ם לפסוק זה מפרש:

שזה שקרא שמות לכל בעלי החיים, מפני שהכיר ההבדלים שבין כל אחד ואחד

ע"י **המידה המיוחדת בו מה שאין בזולתו.**

הגמרא (יומא פג ע"א) מציינת שר' מאיר הוא חכם שיודע **לדי"ק בשמות** ולהבין על פי השם את מהותו הפנימית של האדם:

ר"מ ור' יהודה ור' יוסי הוו קא אזלי באורחא ר' מאיר הוה **די"ק בשמא** ר' יהודה ור' יוסי **לא הוו די"קו בשמא**. כי מטו להווא דוכתא בעו אושפיזא יהבו להו אמרו לו מה שמך אמר להו **כידור** אמר ש"מ **אדם רשע** הוא שנאמר: **כי דור תהפוכות המה** [בנים לא אמון בהם] ר' יהודה ור' יוסי אשלימו ליה כיסייהו [הפקידו אצלו את ארנקי הכסף שלהם] ר"מ לא אשלים ליה כיסיה... למחר אמרו לו הב לן כיסן! אמר להו לא היו דברים מעולם. אמר להו ר"מ אמאי לא דייקיתו בשמא?

תכונה זו של דיוק בשמות מתאימה לשיטתו של רבי מאיר, ש'צולל' אל המהות הפנימית של כל דבר. אחד הנתונים המלמדים על מהות זו, הוא הכרת אופיו של אדם על פי דיוק בשמו.

5. משמת רבי מאיר - בטלו מושלי משלים

המשנה בסוף סוטה (פ"ט מט"ו) אומרת: 'משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים'. ובגמרא (סנהדרין לח ע"ב) מבואר:

א"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא אגדתא, **תילתא מתלי** [כל דרשותיו היו מחולקות לשלושה חלקים: שליש הלכה, שליש אגדה, שליש משלים]. ואמר ר' יוחנן **שלוש מאות משלות שועלים** היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא שלוש.

17. 'בני יששכר' לרב צ"א מדינוב, מאמרי כסלו טבת, מאמר ד אות קמג: 'זוהו [בפיוט 'מעוז צור' בחנוכה] ומנותר קנקנים רצ"ל האותיות הנותרים במידת ונקה לא ינקה, זולת הקנקן [שהם השמות א-ל הוי"ה] נעשה נס לשושנים על ידם נמתקו הגבורות ברחמים'.

מהו משל? אפשר ללמוד זאת מהרמב"ם ב'פירוש המשנה'¹⁸. הוא מלמד שטעויות רבות, בעיקר בענייני הגמול שבימות המשיח ובעוה"ב, נובעות מהתייחסות לאגדות חז"ל כפשטן. ואין זה נכון, אלא את דברי האגדה של חז"ל צריך להבין כמו **משל וחידה**: ...שדבריהם [של חז"ל] יש לו **נגלה ונסתר**, וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים, דיברו בהם בדרך **חידה ומשל**, כי הוא זה דרך החכמים הגדולים. לפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמר: **להבין משל ומליצה** דברי חכמים וחידותם. וידוע הוא אצל בעל הלשון כי חידה הוא הדבר **שהמכוון בו בנסתר לא בנגלה ממנו**... ולפי שדברי החכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית, אמנם הם חידה ומשל.

וכך בהקדמה ל'מורה נבוכים', מבאר הרמב"ם שהמשלים הם 'תפוחי זהב במשכיות כסף'¹⁹.

אמר, כי כמו תפוח זהב בתוך רשת של כסף, אשר חוריה דקים מאוד, הוא הדבר הדבור על אפניו. התבונן כמה נפלא הוא הדבר הזה בתיאור **המשל המחוכם. לפי שהוא אומר כי הדבר שהוא בעל שני פנים, כלומר: שיש לו פשט וסוד**, ראוי שיהא פשטו נאה ככסף, וראוי שיהא תוכו יותר נאה מפשטו, עד שיהא תוכו ביחס לפשטו כזהב לגבי הכסף; וראוי שיהא בפשטו מה שיותר למתבונן על מה שיש בתוכו, כמו התפוח הזהב הזה, שכוסה ברשת של כסף שנקביה דקים מאוד, אשר כאשר רואים אותו מרחוק או בלי התבוננות מעמיקה, אפשר לחשוב בו שהוא תפוח כסף, וכאשר **יתבונן בו היטב בעל עין חדה, יתברר לו מה שיש בתוכו, וידע שהוא זהב**. וכך הם משלי הנביאים ע"ה.

הרמב"ם מסביר שהמשל בנוי משני רבדים, חיצוני ופנימי; החיצוני הוא הסיפור, והפנימי - הכוונה. ר' מאיר, שכל עולמו הוא חדירה אל פנימיות הדברים, מרבה להמשיל משלים, כדי להרגיל את השומעים לנסות להסיר את המעטה החיצוני של כל דבר, ולטעום טעם של עולמות טמירים. עם מותו, ירד פלאים הכוח להמשיל משל, ובוודאי גם להבין אותו ע"י חדירה לעומקו.

ג. ייחודו של רבי מאיר בהלכה

1. מדוע אין הלכה כר' מאיר?

מבואר בגמרא בעירובין (יג ע"ב) מדוע לא פסקו הלכה כר' מאיר:

אמר רבי אחא בר חנינא: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו? - שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, שהוא אומר על טמא - טהור, ומראה לו פנים [נותן טעם לדבריו], על טהור - טמא, ומראה לו פנים.

18. פיה"מ לרמב"ם, הקדמה לפרק 'חלק' בסנהדרין.

19. משלי כה, יא.

וברש"י ד"ה 'על סוף דעתו':

לא יכלו להבין באיזה דבריו נכונים ובאיזה אין דבריו נכונים, שהיה נותן דעת מיושב והגון על אין הלכה, כהלכה.
לכל צד היה לו הסבר, בין שהיה אומר על טמא - טמא, ובין שהיה אומר על טמא - טהור. לכן אי אפשר היה להבין מתוך דבריו מהי ההלכה.
אפשר להסביר דברים אלו בצורה אחרת: יש דברים שר"מ היה אומר עליהם טהור וטמא כדברי חבריו. אולם לפעמים היה אומר על טמא - טהור, וכוונתו שהנקודה הפנימית היא טהורה, והיא הקובעת.²⁰ במצב כזה אין הלכה כמותו, כי פסיקת ההלכה נקבעת לפי מראה עיניים. רק הקב"ה בעצמו רואה ללב ולא לעיניים. גם הביטוי 'מראה לו פנים' מקבל עכשיו משמעות כפולה: ר"מ גם מסביר היטב ומאיר את ההלכה, וגם מראה לכולם את הפנימיות של כל דבר.

2. הלכה כרבי מאיר בפנימיות

אומנם ההלכה בכל המחלוקות שבין ר' מאיר לר' יהודה היא כר' יהודה,²¹ ורק במחלוקת זו 'האם קרויים בנים' הלכה כר"מ, כפי שהבאנו לעיל. זאת משום שבדיון על מעמדם של ישראל, והאם נקראים 'בנים' אף שחוטאים, רוצים אנו לדעת אם יסוד הסגולה הישראלית נמצא בתוכם, ומחמת זה ראוי לקוראם 'בנים', והאם קשר הקודש שבין היהודי לאלוקיו לא נותק, ובמסותרים עורג הוא לא-ל עליון. בסוגיה זו פונים דווקא אל ר"מ, זה שיודע להביט פנימה, ושואלים האם הוא רואה בישראל נקודת אש קודש אלוקית שלא כבתה, וכשהוא פוסק ש'בין כך ובין כך קרואים בנים' - הלכה כמותו, כי בעיני סגולת ישראל הלכה כמותו, ו'בנים משחיתים' הם באותה עת גם 'בני א-ל חי'. לעומת זאת ר' יהודה, שאומר שאינם 'בנים', פוסק שמתייחסים רק למעטה הבחירי.²²

3. שמות ילדיו של הושע - 'בני אל חי'

על פי היסוד שלמד ר"מ מן הפסוק בהושע: 'והיה במקום אשר ייאמר לכם לא עמי אתם ייאמר לכם בני אל חי',²³ שסגולת ישראל נשאת בטהרתה, אפשר ליישב את אחד הקשיים בפרק א' בהושע. הקב"ה מודיע להושע שעם ישראל חוטא, ועונה לו הושע: אם כך, החליפם באומה אחרת! בפרק הראשון בספר הושע מלמד הקב"ה את הנביא, שאע"פ שעם ישראל חוטא, אין להחליף אותו באומה אחרת, כי תמיד נשאת בהם הקדושה הפנימית. לכן דורש ממנו הקב"ה לשאת אישה זונה, להוליד ממנה ילדים ואח"כ לגרש אותה. וכשאומר הושע: אינני יכול לגרשה, פונה אליו הקב"ה ואומר: אתה, שאינך בטוח שאשתך נאמנה לך בשל עֲבָרָה המפוקפק, ואינך בטוח שילדיך הם שלך, אינך יכול

20. בכל המאמר ראינו שר"מ תמיד מאיר את הנקודה החיובית הפנימית. כאן עולה שר"מ יודע לחשוף גם את הדברים השליליים שמסתתרים עמוק מתחת למעטה של טהרה: 'היה אומר על טהור - טמא'.

21. עירובין מו ע"ב.

22. עיין לעיל הערה 8.

23. הושע ב, א.

לגרש אותה, וכיצד אוכל אני לגרש את עמ"י - בניי?!"²⁴ כאות למצב הירוד של עם ישראל מבקש הקב"ה מהושע לקרוא לילדים שנולדו לו מאותה אישה בשמות גנאי; לבנים - לא-עמי ויזרעאל,²⁵ ולבת - לא-רוחמה.

ונשאלת השאלה: מדוע לא לקרוא להם בשמות גנאי מובהקים, כמו בן בלייעל, נמרוד ואיזבל?

לפי דברינו, רמז הקב"ה להושע בשמות הילדים לרעיון שיעביר בתוכן נבואתו. גם כשבנ"י חוטאים, לא נעקרה מהם הנקודה הפנימית. ופירוש השם לא עמי הוא כך: עמי היקר והחביב, למה לא רואים עליך שאתה קדוש וטהור, ואתה מתנהג בצורה חיזונית, כאילו אתה לא עמי? ולבת לא רוחמה - למה את לא נותנת לי לרחם עלייך ולהרבות עלייך חסד? אגא בטובך היי ראויה לכך! אין פלא, אפוא, שהנבואה מסתיימת בהסרת המחיצה הדקה שמסתירה את הנשמה האלוקית, שכוספת לקשר,²⁶ ויזרעאל מקבל משמעות חיובית, ולא-עמי נהיה - עמי, ולא-רוחמה - רוחמה: 'ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל',²⁷ 'אמרו לאחיהם עמי ולאחותיהם רוחמה',²⁸ והם יענו את יזרעאל וזרעתיה לי בארץ. וריחמתי את לא-רוחמה. ואמרת ללא-עמי עמי אתה'.²⁹

ד. בין רבי מאיר לפסח שני – בהסידות

אחד מגדולי הדרשנים החסידיים, רבי יוסף יצחק יעקובסון³⁰ (מונסי - ניו יורק), מקשר בין שיטתו ותורתו של ר"מ לבין 'פסח שני'. כל עניינו של ר"מ לראות כבר בתוך הקליפה את הכוח שגורם לפרי להבשיל, כעין שיטת ריש לקיש³¹ שהשב מאהבה, זדונות נעשים לו כזכויות. וכיצד אפשר להבין זאת? אלא אם בסופו של דבר האדם שב מאהבה, אזי כל עומק הרצון שהשקיע בעבירה הוא זה שגרם לו לחזור בתשובה. דרגה זו היא גבוהה כל כך, שלא רק מעשה טוב גורם לתוצאות טובות וגורר איתו מעלה, אלא הוא יודע לקחת את הרע ולהפוך אותו לזרז לתשובה, ויוצא שהרע שעשה גרם לו להיפך לטוב, ובזכות הזדונות הגיע לזכויות. וכך איתא בזוהר,³² שכשרצה רבי חייה לעלות להיכל ר"ש בן

24. ע"פ הגמ' בפסחים פז ע"א.

25. לפי רש"י, הושע א, ד, השם יזרעאל מזכיר את מעשה אחאב בכרם נבות ביזרעאל (מ"א כא), ולפי התרגום, הושע א, ד, הכוונה ליציאה לגלות שהיא כמו זרייה, או זריעה בארצות נכר.

26. כך תובן גם הגמ' בפסחים פז ע"ב ששמות הילדים מבטאים שלוש גזירות: גלות, מניעת רחמים והסתרת פנים. ואחרי בקשת הרחמים יתבטלו הגזירות. וברש"י שם: 'ונקבצו... וזרעתיה לי בארץ - בטלה גזירת גלות, וריחמתי - בטלה גזירת לא רוחמה, ואמרת ללא עמי עמי אתה בטלה גזירת לא עמי. ולפי זה רואים שהשמות מדגישים את ארעיות הגזירות, ולא שמות של גנאי שייזדבקו בהם.

27. לפי התרגום, הושע ב, ב, הזרייה תהפוך לכינוס וקיבוץ גלויות, או לזריעה בארץ ולא בגלות.

28. הושע ב, ג, ד.

29. שם שם כג.

30. רבי יוסף יצחק יעקובסון באתר: theyeshiva.net/jewish/2412.

31. Seeing Through the Husk: Reb Meir & the Heretic (תרגום: לראות מבעד לקליפה - ר"מ והכופר).

32. יומא פו ע"ב.

33. הקדמת הזוהר ד, א.

יוחאי, שמע קלא נפיק ואמר 'מאן מנכון די חשוכא מהפכן לנהורא וטעמין מרירו למתיקא עד לא ייתון הכא וכו' (מי מכם שיכול להפוך חושך לאור וטעם מר למתוק, יכול להיכנס לשיבת רשב"י). ובחסידות דורשים את הפסוק³³ 'כיתרון האור מן החושך' - לא שהאור טוב יותר מהחושך, אלא אור שבא מתוך החושך הוא אור גדול יותר.

דבר זה יכול לבוא רק מהתעוררות עצמית מלמטה, ולא ע"י ציווי מלמעלה - רק מי שמרגיש בעצמו את עומק החושך, הכיעור, הזרות והריחוק שבתחתית, רק הוא יכול להבין ולהביא את אור התשובה העליונה. זאת בדומה לצמא במדבר שמצא מים - הם עֲרָבִים לו יותר ממי שלא חש צמא מעולם. ולכן ר"מ, כבר בקנקן הוא רואה את הבסיס של התוכן המרומם של מה שיש בו. הוא סופר סת"ם³⁴ שכל עניינו לקחת עור גס של בהמה ולהופכו לאותיות ולשמות שיש בהם אור של קדושה. כבר בעור הוא רואה את האור, ולכן 'כותנות עור' הן אצלו תמיד 'כותנות אור'.

ר"מ מחשיב את אלישע בן אבויה רבו, אף שחטא, כתיק של תפילין, ויכול להציל אותו מרדת שחת; כמו שמצילין בשבת מן הדלקה תיק של תפילין בזכות התפילין שבתוכו, כך אפשר להציל את אלישע בזכות מה שבתוך תוכו.³⁵ גם הכינוי 'אחרים' שכינו בו את רבי מאיר, כלפי חוץ הוא נראה שם ירוד, כי למד תורה מאַחַר.³⁶ אולם בעומק, 'אחרים' הם אותיות מאיר בתוספת האות ח'³⁷ שרומזת שבכוח הדרגה שמסומלת באות ח' (שמימית, מעל הטבע) הוא לא רק מאיר את הסביבה הקלה והנוחה לקבל אור, אלא מסוגל להאיר את המחשכים ולהפוך גם חושך גמור לאור יקרות. לגביו, הקליפה של הרימון אינה מפריעה לו להגיע אל תוכו. הוא יכול לאכול בלי חשש את 'תוכו' הטהור של אלישע, כי את 'קליפתו' והסיגים שבתורתו כבר זרק מזמן.³⁸

זהו עניינו של 'פסח שני'. אנשים שהיו טמאים בטומאת מת או רחוקים מן המקדש ולא יכלו להקריב פסח במועדו, הרגישו בעוצמה את הכיעור שבריחוק ובטומאה, וזה שאינם יכולים להקריב קרבן פסח, כאילו גורשו מן הקדושה שרוצים להידבק בה וזועקים בכל

33. קהלת ב, יג.

34. עירובין יג ע"א - 'לבלר אני'.

35. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א: 'אמרין לר"מ אין אמרין לך בההוא עלמא למאן את בעי למבקררה לאבוך או לרברך? אמר לון אנא מיקרב לרבי קדמיי ובתר כן לאבא. אמרון ליה ושמעין לך? אמר לון ולא כן תנינן מצילין תיק הספר עם הספר, תיק תפילין עם התפילין, מצילין לאלישע-אחר בזכות תורתו!'

36. תוס', סוטה יב ע"א ד"ה אחרים, מביא שרואים לפעמים במשנה אחת גם דעת ר"מ וגם אחרים. א"כ לפי זה הכינוי אחרים אינו ר"מ, כי דעת ר"מ כבר הובאה במשנה! ומביא שני תירוץ ראשון - מה שלמד ר"מ מ'אחר' נקרא בשם אחרים, ומה שאמר מעצמו - ר"מ. תירוץ שני - ההלכות שנאמרו אחר המקרה עם רשב"ג (הוריות יג ע"ב) נאמרו בשם 'אחרים', ולפני המעשה - ר"מ.

37. בן יהודע, חלק ד, הוריות פ"ג ד"ה אסיקו: 'נראה שמן השמים נתנו בלב רשב"ג לאסיק לר"מ בשם אחרים כי בשם זה נמצא שמו הטוב כולו, מאיר, ונוסף אות ח' כי הוא היה חכם, כמ"ש תלמודא. ונמצא בשם זה של אחרים נתעלה יותר, דנרמז מעלתו באות ח'.

38. המגיד ממזריטש שהובא לעיל מדייק זאת מהמילים 'תוכו אכל קליפתו זרק'. ולפי הסדר היה צ"ל קודם קליפתו זרק ואח"כ תוכו אכל. אלא כבר בעת שלמד תורה מאלישע בן אבויה ואכל את תוכו, לא הפריעו לו הסיגים שבתורתו, כי הוא סילק אותם מזמן - תוכו אכל בלי חשש, כי את קליפתו כבר זרק בעבר.

ליבם 'לָמָּה נִגְרַע'?! איננו יכולים לסבול את הניתוק מהפסח, שכל כולו חזרה לרגעים המרוממים של יציאת מצרים והליכה אחרי ה'. התעוררות זו, שבאה מלמטה, יש לה אותה איכות של תשובה מאהבה, שחייבים לקבל אותה בגלל הכיסופים האמיתיים להידבק בשכינה, ולכן מתחדשת להם פרשת 'פסח שני'.

כך גם אפשר להבין מדוע דווקא פרשה זו שנאמרה מוקדם נכתבה מאוחר: ³⁹ 'למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה'. רק תשובה מאהבה יכולה להפוך את העבר החשוך לעתיד זוהר, ולכן לפרשה זו אין זמן. היא נכתבה מאוחר, אף שהיא קדמה בזמן, כי היא אינה שייכת לעולם של עבר שאינו ניתן לשינוי. אלא זהו עבר שאינו מוכן להיכנע לתכתיבי הגורל, ויכול להשתנות ולשנות גם את העתיד, וכך העבר המוקדם משתנה בעקבות השינוי המאוחר.

כשר"מ אומר לרשב"ג 'גלי עוקצים', ⁴⁰ אין מטרתו להביך אותו ולבחון את ידיעותיו, כדי לבוא במקומו כנשיא. כך אומנם נראה מפשט הגמרא שהוא נפגע מרשב"ג, שהוריד אותו ממעמדו, כשציווה שרק לכבודו יקומו התלמידים, ולא לפני ר' מאיר ורבי נתן. אלא ר"מ מעוניין במנהיגות אחרת, שלא מדגישה הבדלי מעמדות וסדרי כבוד שונים לנשיא, לעומת כבוד שאר החכמים. המנהיגות האחרת היא זו, היודעת שהעוקץ חסר החשיבות, שנראה רק כחוליה שמחברת את הפרי לעץ, דינו כפרי עצמו (בדיני טומאה וטהרה). גם אנשים שנראים ירודים, אפשר לגלות שהם מלאים מצוות כרימון, ואין להזניח אותם, כי הם חלק מן הכלל, ויש להנהיג אותם כמו את הגדולים והחשובים. לכן רצה ר"מ להתמנות במקומו, להביא את בשורת היחס השווה לכל החכמים ולהאיר להם פנים, כמו שבדיני טומאה וטהרה 'היה אומר על טמא - טהור, ומראה לו פנים'. כמו כן ייתכן שר"מ חושב שרק מי שפוסק כמותו ש'בין כך ובין כך קרואים בני' יכול להיות נשיא ראוי, המחפש את המכנה המשותף העמוק, וכך להנהיג את העם ולקרב את כולם לאביהם שבשמיים.

39. רש"י, במדבר ט, א ד"ה 'בחודש הראשון' ע"פ הגמ' בפסחים ו ע"ב: 'פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר. למדת, שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה'.

40. הוריות יג ע"ב. למד אותנו מסכת 'עוקצים' מסדר 'טהרות', שידעו שרשב"ג לא בקי בה, ואין ראוי למי שלא יודע את כל התורה כולה להיות נשיא: 'מי ראוי שימלל גבורות ה' למי שידע להשמיע כל תהלתו'.